

Körkép a Vajdaságból

A Magyarorsággutató Tudományos Társaság kiadványai

A szabadkai székhelyű Magyarorsággutató Tudományos Társaság tízéves fennállásának kutatási eredményeit foglalja össze az a négy kiadvány, amely a vajdasági kisebbségi oktatással, az intézményekkel, a migrációval foglalkozik. (1)

Anyanyelvű oktatásunk

Huszonnyolc szerző: egyetemi és középiskolai tanárok, politikusok, nyelvészek, demográfusok, néprajzosok, pszichológusok és mások (a Kárpát-medence valamennyi magyarlakta régiójának képviselőjében) tanulmányai, vitáik, csaknem ezer adat a 298 oldalon – ez a Magyarorsággutató Tudományos Társaság sorozata első kötetének gyorsmérlege. Amit a kötet elmond és üzen, azt minden szónál pontosabban és tömörebben „megfogalmazta” *Csernik Attila* képzőművész a borítólapon, egyetlen egyszerű képben: megviselt, megtépázott, gyűrött, néhol alig felismerhető, kivehető vagy eltűnőben lévő szóalakzat – anyanyelvű oktatásunk – korlátok közé, fekete keretbe zárva.

Hogy sokhelyütt sérült, ígéretekkel ámitott, törvényekkel és előírásokkal kijátszott, tépelt anyanyelvű oktatásunk mennyire hullott darabjaira az elmúlt fél évszázad alatt, de leginkább az elmúlt évtizedben, és hogy a meglévő ép részei és darabkái összeilleszthetők-e még, s ha igen, hogyan (és vajon minden régióban?), és mekkora a késésünk, a lemaradásunk, behozható-e időhátrányunk (s megint csak: hogyan?), s végül a nagy változásokra várunk-e, avagy a szívós kis lépések is segíthetnek anyanyelvű iskoláinkon, azonosságtudatunkon, megmaradásunkon, anyanyelvünk megtartásán – erről is szól ez a könyv.

Nevezhetném a kötetet az elfogyás és a megmaradás, a fojtogatás és a levegőért való küzdelem, az illúziókeltés és az ébredés feltérképezésének... És még sokféle módon behatárolhatnám, s mindig attól függően, mi a kiindulópont – erre bőven

kínál lehetőséget a sok szerző és értékes tanulmány: anyanyelvünk és azonosságtudatunk veszítése, az óvodák helyzete, a pedagógusképzés, veszendőbe menő középiskolák, a nem létező anyanyelvű egyetemek vagy akár a gyermek rosszul felfogott érvényesülése, vagy valami egészen más... Mégis inkább az azonosságok és sajátosságok könyvének mondom az „Anyanyelvű oktatásunk”-at. Mert a szókapcsolatban, amit anyanyelvű oktatásunkon értünk – s amit oly időszerűen tölt meg tartalommal és világosan pontosít a kötet egyik tanulmányában a nyelvész tudós –, a tanulmányokat olvasva az egyes régiók között nagyon sok hasonlóságot és ugyanakkor számtalan sajátosságot fedezhetünk fel. Mi másnak nevezhető ugyanis, mint hasonlóságnak, hasonló sorsnak a Kárpát-medencében, de Magyarország határain kívül élő magyarság lassú, százalékokban is majdnem egyformán kifejezhető fogyása? És minden országban, ahol magyarok élnek kisebbségben, hasonló módszerekkel alkotja meg a többségi nemzet egyformán hangzatos törvényeit – „sehol a világon nem élveznek olyan nagy jogokat a nemzeti kisebbségek, mint nálunk” (ismérvösen cseng?) –, hogy aztán újabb törvényekkel, előírásokkal kijátszsa, s kétszer annyit vegyen el, mint amennyit adott. Anyanyelvű iskoláink csaknem mindenütt egyforma gyorsasággal épülnek le, hasonló ütemben fogynak a magyar iskolákból a tanulók; hasonló a hatalom módszere abban is, hogy a felmorzsolásban most már a legfiatalabb réteget, a forrást vette célba, és az anyanyelvű pedagógusképzést számolja fel – szétzúzásukkal egyes régiókban már időben is pontosan behatárolja a

szakember az anyanyelvű oktatás eltűnését. Hasonló mindenütt az egymást váltó iskolareformok sora, amelyben mindig a nemzeti kisebbség a vesztes, s melynek következtében egymás után szűnnek meg magyar iskolák vagy tagozatok. Ugyanazok a riasztó mutatószámok Erdélyben, Felvidéken, a Vajdaságban, s még riasztóbbak Kárpátalján arról, hogy a szülők hány százaléka járattja nem anyanyelvű iskolába gyermekét; és hasonlóak az elfogyásunk felgyorsítására kidolgozott módszerek is: a kétnyelvű iskolák, az alternatív óvodák, az állam által gerjesztett magyar pedagógushíány, s a nem anyanyelven tanult tantárgyak sokasodása. S azonos a képmutatás is, hogy az anyanyelvű oktatás drága, az állam meg szegény, majd a gyermekeinkért való álszent aggodalom, hogy az anyanyelvű iskola megfosztja őket a távlattól, az érvényesüléstől

A kötetben a legtöbb az átfogó tanulmány. Műfajban eltér tőlük, de egyszerűségében szívbemarkoló a feledéstől naplóba mentett nevek és tények szinte szenvtelen sokasága Baranya csaknem teljesen megszűnt magyar nyelvű oktatásáról a háború alatt. És lehangoló a pontos diagnózis Muravidékről, ahol szinte a szemünk láttára fejtette ki romboló hatását a kétnyelvű iskolarendszer, s ahol ma már egy nyelvoktató típusú iskolaformával is beérnék. És a kopjafa árnyékát látjuk feltűnni Kárpátalján is (ahol a legújabb hír szerint megszűnnek a magyar középiskolák), s ahol volt időszak, amikor az orosz vagy az ukrán nyelv szabályai szerint kellett javítani a tanulók dolgozatait. S ez már az azonos sorsban való különbözőségünk területe. Mert egy-egy régióban a helyzetünk akként is más, hogy hányan vagyunk, s a kis számok törvénytörően gyorsabb eltűnést jelentenek. És különbözünk abban is, hogy merünk-e lépni, ki merjük-e adni például a saját tankönyvet, meg tudjuk-e szervezni a saját anyanyelvű iskolát, politikusaink szót emelnek-e érte, értelmiségünk kiáll-e mellette. És sajnos különbözőnk tulajdon anyanyelvűnk használatában is: mást értenek elemi iskolán (csak négy osztályt) Kárpátalján és mást Erdély-

ben, alapiskolának nevezik Felvidéken az általános iskolát, nem tudjuk, milyen profilú szakkáder az iskolában a nyelvművelő, van régió, ahol az osztály helyett tanulócsoporthoz kifejezést használnak, s hogy ki a „módszerész” (ilyen megnevezést nem ismer a magyar nyelv), nem derült ki a szövegből. Egy az anyanyelvünk, és mint ha már mégsem lenne egészen közös...

Ez a könyv nem pusztán kórkép, több annál: szinte minden szerző közreadja meglátásait, javaslatait anyanyelvű oktatásunk helyzetének jobbá tételéről, a lehetséges kiútról vagy a megoldásról.

Vajdasági útkereső

A Magyarországi Tudományos Társaság második kötete 14 tanulmányt közöl, melyet a társasági tagoknak az elmúlt két év tudományos konferenciáin való részvételéről, a publikációikról szóló jegyzék egészít ki, valamint egy rövid áttekintés a Társaság kétéves tevékenységéről. Itt található még a vajdasági iskolák címtára is.

Tizennégy munka szerepel a könyvben: íróik közt van szociológus, demográfus, nyelvész, természettudós, jogász, tanár, óvónő, újságíró, rang szerint pedig akadémikus, egyetemi tanár, kutató, néprajzkutató, általános iskolai pedagógus, gyakorló óvónő. A kutatások és tanulmányok szerzői *Tóth Lajos, Ágoston Mihály, Horváth Mátyás, Gábrityné Molnár Irén, Ribár Béla, Molnár Csikós László, Szalma József* egyetemi tanárok, *Mirnic Károly* demográfus, a fiatalok közül *Papp Árpád és ifj. Korhecz Tamás* magiszter, *Mihályi Katalin* újságíró, valamint *Péter Klára és Szőke Anna* gyakorló pedagógusok.

A legtöbb munka szerzője a Magyarországi Tudományos Társaság számára végzett kutatást s az elmúlt két évben megkezdett és befejezett munkáját adta közre, valamint olyan közérdekű tanulmányokat, amelyekkel a Társaság tagjai konferenciákon, tanácskozásokon, határon belül és határainkon túl közüggé tették az itt élő magyar kisebbség nehézségeit. (E két szemponttól csak két tanulmány tér el, az egyik átfogó dokumentum jellegénél fogva, a

másik ritka témájának, meglátásának köszönhetően került a kötetbe.)

A kötet a vajdasági magyarság szempontjából létkérdésnek számító témákat dolgoz fel: elfogyásunkat, iskolahálózatunk leépülését, megmaradásunk lehetőségeit, esélyeit, az elvándorlás okát, jogot és jogszegést stb. A megállapításokat, következtéseket közel ötezer számadat teszi meggyőzővé. Több tanulmány foglalkozik az oktatással, iskolarendszerünkkel vagy valamiképpen kapcsolódik hozzá; nem véletlen, hisz megmaradásunk alappillére az anyanyelvű oktatás. Teljes betekintést kaphat az olvasó az oktatási állapotokba egész Vajdaság területén, különösen érdekes a helyzet

a legerősebb tömbmagyarságban, Szabadkán. Egy egészen friss felmérés a pedagógushiányt tárja fel; szó van azokról a kerékkötőkről is, melyek a fiatalok visszatérését nehezítik (pedig a pedagógushiányból egyértelműen kiderül: a visszatérés folyamatát meg kell gyorsítani), az oklevél-honosítással kapcsolatos gondokról; tankönyvgondok kerülnek

– immár sokadszor – górcső alá. A jogász szakember tanulmánya azt követi nyomon, hogy a sok, úgymond, kiváló törvény ellenére, amely az egyenrangú anyanyelvhasználatot kell(ene) szavatolja, hol vannak a buktatók, amelyek a voltaképpen jó elveket semmissé teszik. S végül, ám nem utolsósorban: tanulmány szól elfogyásunkról, melyben az adatok, éppen rideg számszerűségüknél fogva, megdöbbentő képet nyújtanak arról, milyen gyorsan apad a vajdasági magyarság, pedig a könyvben még nincs szó a legutóbbi válság óta történt elvándorlásról.

A kötetben az elméleti munkákon kívül a gyakorlattal foglalkozó szakemberek is szót kaptak: felvételi vizsgákról, iskolai

anyanyelvhasználatról, óvodai hagyományápolásról értekeznek.

Két évvel ezelőtt a vészjelzés a tanítóképző szabadkai visszahozására (is) vonatkozott; tudomány és politika közös lépéseként októberben Szabadkán megkezdte munkáját nem egy félig magyar, hanem a teljes, minden tantárgyában anyanyelvű tanítóképzés. E tanulmánykötetben a következő sürgős gyakorlati tennivalót jelzik a tudós kutatók:

– anyanyelvű oktatás a tanulóknak minden szinten;

– ehhez anyanyelvű oktatásban képzett pedagógusokra van szükség;

– a pedagógushiány enyhítését elősegít

Anyanyelvű iskoláink csaknem mindenütt egyforma gyorsasággal épülnek le, hasonló ütemben fogynak a magyar iskolákból a tanulók; hasonló a hatalom módszere abban is, hogy a felmorzsolásban most már a legfiatalabb réteget, a forrást vette célba, és az anyanyelvű pedagógusképzést számolja fel – szétzúzásukkal egyes régiókban már időben is pontosan behatárolja a szakember az anyanyelvű oktatás eltűnését.

heti a Magyarországon végzett fiatalok itthoni munkába állítása; ehhez azonban szükséges a külföldön szerzett oklevelek honosítási folyamatának egyszerűsítése, felgyorsítása;

– az egyenrangú nyelvhasználatot lehetővé tenni – mind jogilag, mind a gyakorlatban – minden szinten, a legalsóbb szinteken is.

Vajdasági marasztaló

Amikor az 1800-as évek első felében Faraday felfedezett egy kis szerkentyűt, nemcsak a haszonelvű világ, de a tudóstársak is azt kérdezték: mire jó ez a mozgó kis játékszer? Fogalmam sincs – felelte a tudós, és egy másik kutatásba fogott. Ám mások, a praktikusak, elkészítették belőle az emberiség életét megváltoztató, jobbá tevő dolgokat, az indukciós villamos árammal működő gépet, generátort, transzformátort.

Előtte, korábban is, és utána is tudósok, kutatók, megszállottak számtalanszor álltak egy-egy felfedezés, alkotás, mű előtt, s tették fel a kérdést: mire is jó ez? Jobb lesz-e általa a világ, nyer-e tőle értelmet a

lét, szebb lesz-e tőle az ember élete, vagy akár egyetlen ember egyetlen napja?

Korokat és tereket átlépve, hazai viszonylatokban szólva: valahányszor tudományos kutatás indult és készült el e Társaság berkeiben (a maga szerény lehetőségeivel és méreteiben), s az eredményből megszületett a publikációnak, a könyv gondolatának szükségessége, szerkesztőként mindig eszembe jutott a példa. Előtolakodott a kérdés: mire jó a kutatás, a befektetett mérhetetlen sok (és soha meg nem fizetett) tudós munka, következik-e majd belőle valami nemes, hasznos vagy okos dolog, bármifajta jó az itt élők számára, s a tényfeltárástól, az új ismeretektől – a „találmánytól” – boldogabb lesz-e majd ez a közösség, melynek állapotáról, megtett útjáról, sorsáról és jövőjéről is szólnak a szakemberek – például – a Vajdasági marasztaló'-ban?

Vajon mi a hozadéka a közösség számára a szociológus kutatásának, melynek következtetése, hogy olyan országban élünk, ahol az egyes régiók képviselői (azaz a magyar közösség) kiszorulnak a tényleges döntéshozatalból, hogy a területfejlesztési tervek rendre mind hátrányos helyzetbe hozzák életterünket, Vajdaságot. Vagy: „Semmi esély sem volt a hagyományos polgári értékek kialakulására. Még a tulajdonviszonyok bejelentett változása is egy olyan magántulajdoni rendszer kiépítését jelentette, amelyben az egykori politikai elit egyes képviselői, egész családok jutottak a legyengült állam vagyonához.” (*Gábrityné Molnár Irén*). S mire számíthat egy elfogyóban levő kisebbség egy olyan országban, ahol az állam 4,2 milliárd dollárt elrabolt a lakosságtól?

A demográfus már évek, sőt évtizedek óta s e kötetben is csak fogyásunkról számolhat és számol be. A magyarok más nemzetiségűekkel kötött házassága 25–30 százalékon állandósult, s a vegyes házasságban élők jelentéktelen százaléka járhatja gyermekét magyar iskolába; a magyar gyerekek egynegyede is szerb iskolába jár. A magyar közösség folyamatosan veszíti természetes szaporodásának egynegyedét, mintegy 55–60 000 vajdasági magyar él a

nyugati és tengeren túli országokban... Fogyásunk minden elemét számba véve, de váratlan megrázkódtatásokra nem számítva, lesújtó az előrejelzés: „A vajdasági magyarok száma az elkövetkező 25–30 évben elkerülhetetlenül meg fog feleződni a korösszetételben beállt romlás következtében” (*Mirnic Károly*).

Egyértelműen jó-e, hogy felkutatjuk és publikáljuk veszteségeinket, amelyek számosságuk, súlyosságuk? Nem adunk-e az öszinteséggel újabb ösztönzést azoknak, akik a „menni vagy maradni” kérdésben még nem döntöttek? S maradásra avagy távozásra késztet-e inkább, ha kimondjuk, kimondják tudósaink, az értelmiségünk, akik tudásának, szavának hitele van: iskoláink lerongyolódva, gyerekeink inasiskolákba szorítva, tömegtájékoztatási eszközeink szabad szelleme legyűrve s anyagilag is földre döngölve (az elmúlt hónapokban 50 esetben marasztalták el a – jugoszláv – független sajtót összesen 28 millió dinár büntetéssel), s hogy anyanyelvünk hivatalos használatának joga nagymértékben porhintés, hiszen a „semmivel sem mérhető hatalmas jogok” gyakorlása rendre megbukik az alsó szinteken, mert a törvény már eleve így is készült (*Korhecz Tamás*).

Már 1924-ben *Dettre János* és *Radó Imre* szerkesztésében megjelent a Vajdasági magyar írók almanachja, melynek előszavában ez áll: „A könyv programja az olvasás öröme: demonstrálás, bizonyíték és küzdelem. Demonstrálása, hogy van vajdasági magyar irodalom, bizonyítéka az elszakadt magyarság kultúrképességének, mely történelmének folytatását követeli, és küzdelem mindannak megvalósulásáért, amit egy életéért és jövőjéért vívódó nép számára a kultúra ki tud követelni” (*Bori Imre* tanulmányából). A küzdelem kultúráért, életért és jövőért tehát egyáltalán nem új, nem az elmúlt tíz év sajátossága. Volt, amikor az anyaországtól elfelejtetten, volt, amikor általa támogatottan zajlott – eredményességét a gazdag irodalom is bizonyítja. Vagy ott van például a színház. 1816-ban jegyzik a magyar színjátszás kezdetét Szabadkán, s a határmódosítás után minden korszakban a leg-

jelentősebb színházi város Szabadka volt (*Gerold László* tanulmánya). 1973-ban *Örkény* „Macskajáték”-ával egy új színház, az Újvidéki Színház is bemutatkozik (*Franyó Zsuzsanna* ismerteti). Mindkét tanulmányban izgalmasan tetten érhető vagy figyelemmel kísérhető a küzdelem a fennmaradásért, az értékkeremtésért, amely legjobban a repertoárból olvasható ki: a műsorpolitika hol a korszerűségnek és kísérletező szellemnek, hol a közönség ízlésének adott teret. S a néphagyománynak Trianon sem ártott. „A gazdag délvidéki magyar költészet igen változatos, hiszen – ellentétben az anyagi kultúrával – az itteni nép megőrizte annak a tájcsoporthoz a hagyományvilágát is, ahonnan elődeik jöttek. A *Bartók Béla* által meghatározott négy zenei nyelvjárás közül három is megtalálható ezen a vidéken”... (*Beszédes Valéria*). Vagyis: az anyaország és kisebbsége hol eltávolodó, hol együtt futó vagy összefonódó útjai ellenére a szellemiséget mindig egy közös gyökér táplálta – ha a fa koronája külön ágakat hajtott is olykor.

Korunk nemigen kedvez a könyvnek, tájunkon pedig egyenesen vereséget szenvedett. Mégis: a könyvtártudós megszállottan gondolja kincseit ma is, új módszerekről, könyvtári kutatásról értekezik, keresi a könyvtárgazdálkodás lehetőségeit (*Csáky S. Piroška*) – s ezzel mintegy hitet tesz mellette, hogy az élelmiszerboltok előtt sorban állók értelmesebb időkben majd a könyvespolcok felé is nyúlnak. S külön kiemelendő, hogy az elmúlt tíz év alatt, amikor sokan kivándorlásukat intézték, addig a maradék megszervezték, működőképesé tették közösségi életüket. Soha annyi tanügyi, művelődési, tudományos és művészeti civil szervezet nem alakult, mint éppen a legnehezebb időkben, a többhaborús elmúlt tíz évben (*Bosnyák István*). Tanulmány tárja fel, mily nagy szerepük van kisebbségi egyházainknak, hogy lelki vigaszt nyújtsanak, s ezzel tán maradásra is bírják a rettegő és csalódott embereket. Mind a civil szerveződések, mind az egyházi intézmények gazdag hálózatára, szerteágazó tevékenységére egyértelműen következtetni lehet könyvünk

címtárából is. Politikai önszerveződésünkkel pedig külön tanulmány is foglalkozik.

Visszatérve indító gondolatunkra s a felvetett kérdésekre. A tudós dolga a tisztánlátás és a tisztán láttatás, még akkor is, ha ennek következményei egy kis közösségben nem számíthatók ki előre. S lehet, hogy csak évek múlva, de az is lehet, hogy soha nem derül ki, hogy egy közösséget vagy egyént mi tartotta meg, mi marasztalta otthon és készítette állásfoglalásra, tisztánlátásra, bizakodásra, megerősítésre; egy gondolat, egy adat, egy megállapítás, egy helyzetelemzés adott erőt nehéz időkben az itthoni sorsvállalásra.

Fészekhagyás – fészekóvás

A Magyarországi Tudományos Társaság legújabb könyvében, a „Vajdasági fészekhagyók”-ban megtalálhatók a magyar kisebbség múlt évszázadra vonatkozó vándormozgalmi irányai, adatai. A szakember feltárta, milyen szerepük volt a vándormozgalmaknak a többségi nemzet jelenlétének növelésében, milyen módszereket dolgozott ki a tudomány a kisebbségek – elsősorban a magyarság – távozásra készítésére, és a mindenkorai politika, rejtve vagy nyíltan, de máig ható érvénnyel hogyan alkalmazta/alkalmazza a demográfusok által sugallt módszereket a városok/falvak elszervezésétől kezdve a tömeges betelepítésen át a megkülönböztetett kedvezményekig (Mircics Károly tanulmánya). Értékes dokumentum a jogásztudós tanulmánya, mely a migrációt a kisebbségi jogok és nemzetközi jogszabályok tükrében vizsgálja, s bizony a gyakorló politikának mindennapos olvasmányául kellene szolgálnia a Strasbourgi Egyezmény azon részének, amely kimondja, hogy a felek tartózkodnak az olyan intézkedések meghozatalától, amelyek a nemzeti kisebbségek által lakott területeken a nemzetiségi arányokat megváltoztatják (*Szalma József*). A népszámlálási statisztikai mutatókban (*Saša Kicošev*) vajdasági helységekre lebontva is jól követhetők a változások. Az európai migrációra tekint ki és állítja párhuzamba azt a hazaival a szociológus

gus (*Gábrityné Molnár Irén*), hogy aztán egy általános tapasztalat szerves részeként elemezze a magyar kisebbség migrációját, gyakorlati hasznúvá bővítve az elméletet egy közelmúltban végzett felmérés tanulságaival is. Könyvünk azonban nemcsak a huzatos terület önként vállalt vagy a hatalom által gerjesztett mozgásainak okait, méreteit elemzi: tovább is lép, s felgyorsult és nagymértékű megfoghatóságunknak is krónikája. A vajdasági magyarságnál sokkal nagyobb lélekszámú kisebbségi közösségre is végzetes, ha ilyen tömegesen távozik a fiatal, élet- és alkotóképes értelmiség, mint tőlünk az elmúlt tíz év alatt. A hiányokat veszi számba több tanulmány is. A hetvenes évek első emigráns újságírói után az elmúlt tíz évben rohamosan nőtt a sajtó vesztesége: 145 újságíró vagy szerkesztőségi szakember helye maradt üresen a magyar szerkesztőségekben (*Surányi Zoltán*); hiányukra

az októberi változások idején és után döbentünk rá. A teljes váltáshoz ugyanis egy bátor, szókimonó és pártatlan újságírásban itt volna helyük és feladatuk. Veszteséget jegyzett

a színház is (*Franyó Zsuzsanna*): 37 színművész és két rendező távozott az utóbbi évtizedben, hiányzik a középmező. Külön tragédia, hogy míg a távozott színészek zöme itthon megbecsült művész volt, az új környezetben gyakran tehetségükhöz méltatlan munkát végeznek.

A vándormozgalom fogalmán, a mi körülményeink között természetesen a távozottakat értjük. Az évszázadok folyamán mindig voltak természetes vándormozgalmak, mindig voltak segítők, vándordíjakok, világot látók, akik útnak eredtek tanulni, tapasztalatot gyűjteni, a szakma fortélyait idegen műhelyek mestereitől eltanulni, hogy visszatérve visszaadjanak valamit közösségüknek. A mi távozásaink az elmúlt tíz év alatt azonban sebtében, a félelemtől, a veszélyeztetettségétől vagy a kilátástalanságtól üzetve történtek. Erről

A maradók megszervezték, működőképessé tették közösségi életüket. Soha annyi tanügyi, művelődési, tudományos és művészeti civil szervezet nem alakult, mint éppen a legnehezebb időkben, a többhaborús elmúlt tíz évben.

beszél kötetünk mélyinterjúja (*Papp Árpád*), amelyben az eltávozottak mondják el távozásuk sokszor tragikus körülményeit, hontalanságukat, traumáikat vagy megkapaszkodásuk történeteit. Kötetünkben sorsukról a befogadó ország szempontjából is készült tanulmány (*Tóth Pál Péter*), mégsem elsősorban a távozottakról szól ez a könyv, hanem azokról, akik maradtak; a közösségről, melynek ereje az elvándorlásokkal gyengült. Egyéni szempontból a „kinek volt nehezebb?” kérdése lehetne ez – a távozottaknak volt-e nehezebb, akik sokszor csak egy kis batyuval léptek át a határon a teljes ismeretlenségbe, bizonytalanságba, kiszolgáltatottságba, vagy az itthon maradtoknak, akik a távoli családtagjaikat támogatva tartották bennük a hitet, biztatták őket, miközben egyre szegényebben az eltávozottak helyett is helyt álltak? –, de e kérdést nem szabad feltenni, könyvünkben sem így szerepel. Akik maradtak, a maguk lelki traumáival, egy különleges, úgynevezett délvideki lelkiállapotban (*Sági Zoltán*), azok hogyan találták fel magukat az elmúlt

tíz évben, például Törökkanizsán (*Mészáros Zoltán*), s nyugtalan közösségi és egyéni közérzetük ellenére, de szülőföldhöz, otthonhoz való ragaszkodást magukban hordozva, hogyan pótolják a távozottak hiányát, foltozzák össze a közösséget? Aki elment, visszatérne-e, és akinek fejében megfordult a távozás gondolata, milyen körülménynek között maradna mégis? (*T. Mirnics Zsuzsanna*).

A távozás mindig az egyén döntése, de nagy történelmi mozgások befolyásolják és érlelik ki, különösen a Balkán e huzatos részén; az elmúlt évtizedben, sőt évszázadban a politikai és hatalmi szándék mindig jelent volt, az egyén sorsa nem a véletlentől függött, politikai szándék mozgatta, igazgatta. Megfoghatkozott kis közösségünkben hiányzik egy csaknem teljes nemzedék, amely másutt, más közösséget nem

gazdagít annyira, mint amennyire az itteni közösséget elszegényítették.

A tanulmányok szerzői színvonalas, megbízható tudományos kötet összeállítását tették lehetővé. Ahány szerző, annyi megközelítés: az elméleti, politikai, jogi, gazdasági, pszichológiai okok feltárásától kezdve az érdekesítő esettanulmányokon át egészen a gyakorlati következtést is levonó és felkínáló friss kutatásokig. Külön biztató – s témánk szempontjából a saját gyakorlat nem mellékes –, hogy új nevek is megjelentek, és fiatalok is publikáltak kötetünkben. Könyvünket a Társaság tízéves tevékenységéről szóló jegyzete, a szerzők szakmai önéletrajza és – mint mindig – külön melléklet egészíti ki. Ez utóbbival az volt a célunk, hogy közkinccsé tegyük a vándormozgalmakkal kapcsolatos statisztikai adatokat közéleti és

gazdasági emberek, politikusok, tanárok, kutatók – érdekeltek és érdeklődők – számára. Ötven oldalas mellékletünk a magyar lakosság helységenkénti lélekszámát és százalékos arányát is tartalmazza.

Irodalom

Gábrityné Molnár Irén – Mirmics Zsuzsa (szerk., 1997): *Anyanyelvű oktatásunk*. MTT Könyvtár 1. Szabadka.

Gábrityné Molnár Irén – Mirmics Zsuzsa (szerk., 1998): *Vajdasági útkereső*. Kutatások, tanulmányok, jelentések. MTT Könyvtár 2. Szabadka.

Gábrityné Molnár Irén – Mirmics Zsuzsa (szerk., 2000): *Vajdasági marasztaló*. Tanulmányok, kutatások. MTT Könyvtár 3. Szabadka.

Gábrityné Molnár Irén – Mirmics Zsuzsa (szerk., 2001): *Fészekhagyó vajdaságiak*. Tanulmányok, kutatások. MTT Könyvtár 4. Szabadka.

Mirmics Zsuzsa

Műfaj és kompozíció – Gion Nándor novellásköteteiről

Gion Nándor első két kötete, a 'Kétéltűek a barlangban' (1968) és a 'Testvérem, Joáb' (1969) című regényei után érkezett el sajátosan köztes műfajú köteteihez – ellentétben például Bodor Ádámmal, aki ilyen szempontból fordított irányban, novelláskötetek sora után jelentette meg a novellaciklus és regény határán álló, Márton László szavával „szerencsésen eldöntetlen”, átmeneti és kétarcú műfajiságú, 'Sinistra körzet'-et, majd a kétségtelenül regény műfajú, bár mozaikos könyvét, 'Az érsek látogatását'.

Gion Nándor első novelláskötete az 1971-ben megjelent 'Ezen az oldalon', amelynek elbeszéléseit – a többi Gion-novelláskötethez képest – erősebb, szorosabb kapcsolatok fűzik össze. Ezt mutatja például, hogy a *Domokos Mátyás* által összeállított 'Jéghegyen, szalmakalapban' című, válogatott novellákat tartalmazó kötetben (1998) az 'Ezen az oldalon' – nem véletlenül – teljes egészében szerepel, míg a többi Gion-kötetből csak bizonyos darabokat emelt ki az összeállító. E kötet feszes szerkezetének egyik fontos eleme, hogy minden negyedik elbeszélés egy 'Régi megható történet' valakiről, ily

módon hat egységre osztva a kötetet. Lényeges elem továbbá a keret, amely nagy szerepet kap a szöveg összetartó szerkezeti egységeként, mind koherenciaképző szerepét, mind a közrefogott történettel, illetve novellákkal való kapcsolatát illetően.

Az első novella a 'Hívták a gyerekeket', melyben Romoda nem engedí, hogy a fiatalon meghalt és szép Gizike Schladt sírkövét elhozzák a temetőből; az utolsó pedig a 'Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről', amelyben a felnőttek elküldik az okvetetlenkedő gyereket, aki szeretné helyrehozni Gizike Schladt már csúnya, szürke folttá vált fényképét.